

ASİNEMANIN ADALETİ

Murat PAY*

Örümcek Adam'dan başlayalım. Filmin genel hikâyesinde ortaya çıkan adaletsiz durumu düzeltmek için bir örümcek ısırmasına ihtiyaç vardır. Bir ısırığın akabinde her şey değişmeye başlar ve birden olağanüstü bir güç, insana (örümcek adama) adaleti tesis etme şansı verir.

□ Sinemanın nasıl bir adalet terazisi kurduğunu, dolayısıyla adalet meselesini nasıl ele aldığını önceleri pek merak etmezdim. Üniversite yıllarında filmler arasında nitelik farkını gözetmeye başladığım zamanlarda sinemanın adalet terazisine dair düşünmeye başladım; çünkü Hollywood ve Avrupa sineması gibi oldukça yaygın ideolojik sinema örnekleri zihinleri ve görsel tercihleri, mihenk noktası Amerika ve Avrupa düşüncesi olmak üzere indirgenmiş tek yönlü bir alana hapse-

diyordu. Sinemayla daha yakından ve ciddi olarak ilgilenmeye başladığımda ise şunu fark ettim: Sinema, kendi anlam dünyasına göre bir adalet terazisi kuruyordu. O zaman sinemanın sürekli adalet dağıtması gerekiyor muydu? Peki sinema, nasıl bir adalet dağıtıyordu? Düşünme serüveni ilerledikçe şunu fark ettim: Çift yönlü bir adalet mekanizması işliyordu. İlki, sinemayı yapan kişinin anlam dünyasını referans alan bir adalet düşüncesinin terazinin ana referansını belir-

lemesi. İkincisi, terazinin kefelere yapılan adalet taksimi. Öyle ki bu taksim, ana referansın ışığında gerçekleştiriliyordu. Şimdiye kadar her şey anlaşılır gibi gözükse de terazinin kefelere yapılan adalet taksimi aslında ana referansı belirleyen adalet düşüncesini perdeliyor olabilir mi sorusu yahut ihtimali meselenin biraz karışmasına sebebiyet veriyor. Böylece baktığınızda adaletli gözükken (terazinin kefelere yapılan adalet taksimi) ama arka planda adaletsizliğe kapı aralayan (teraziye tepeden tutan referanstan kaynaklanan) bir yapının öne açılmış olamaz mıydı?

Süper Kahramanlar

Meseleyi biraz somutlaştırmak için, daha çok Amerikan sineması mahreçli süper kahraman filmlerine bakalım. Meselâ Örümcek Adam'dan başlayalım. Filmin genel hikâyesinde ortaya çıkan adaletsiz durumu düzeltmek için bir örümcek ısırmasına ihtiyaç vardır. Bir ısırığın akabinde her şey değişmeye başlar ve birden olağanüstü bir güç, insana (örümcek adama) adaleti tesis etme şansı verir. Nitekim en sonunda örümcek adam sayesinde adalet yerini bulur, kötüler kaybeder. Filmi adalet terazisinin kefelere bakarak değerlendirdiğimizde hiçbir problem görülmez; çünkü örümcek adam, nihayetinde pek itiraz etmeyeceğimiz adalet dağıtımını yapar. İyileri iyinin temsilcisi olarak korur, kötülerle mücadele eder. Fakat terazinin ana referansına gittiğimizde şu soruyu sormadan edemeyiz: Neden sadece tek bir ısırıkla böylesi bir 'olağanüstü güç' ortaya çıkıyor? Neden adalet fiziki güç üzerinden bir yenme/yenilme diyalektiğine mahkûm ediliyor?

Batman'ı düşünelim. Saf kötünün temsili olan Joker, şehrin aydınlığını karanlığa çevirerek müthiş bir adaletsizlik

kaynağı olmuştur. Batman ise şahsına münhasır kıyafeti ve arabasıyla bu adaletsizliğin yegâne şifasıdır. Terazinin kefelere baktığımızda yine bir sıkıntı görülmez: İyi olan terazide ağır basar. Kötü, iyiyi biraz hırpalasa da terazinin hafif kefesine yerleşir. Ama terazinin ana referansına gittiğimizde şu sorular karşımıza çıkar: Ne-

den, adalet fiziki güç üzerinden bir yenme/yenilme diyaletliğine indirgeniyor? Adalet dağıtan merci bu gücünü hangi ahlâki ilkeye dayandırıyor?

Bir başka süper kahraman Süpermen'e bakalım. Bir gün şehre bir kötü/lük gelir. Bunu defedecek tek bir kahraman vardır: Süpermen. Çünkü o gücün en büyük sermayesini ismiyle müsemma kıyafetinde taşımaktadır. Adaletin kaynağı olduğu için adaleti hakkıyla dağıtmaktan başka eyleyeceği bir fiil söz konusu değildir. Görüldüğü gibi terazinin kefelere veya filmin zahirî katmanında hiçbir problem yoktur. Bir filmin sınırlarına sığacak şekilde varlığını ilan eden kötülük bertaraf edilir ve hak hukuk yeni baştan kurulur. Ama yukarıdaki sorulara ek, şu soru da belirir: Adalet dağıtan merci olarak Süpermen neden sorgulanamıyor?

Adalet teması çizgi film dünyasında da hiç şüphesiz sürekli işleniyor. "Gölgelerin gücü adına" nidasıyla adaleti, kaslı kollarının tuttuğu kılıca yükleyen "He-man" ya da çocuklara faydalı olduğunu düşündüğümüz İspanağı bir dikişte bitirip kendinden geçerek düştüğü haksızlık karşısında adaleti tekrar tesis eden "Temel Reis" bunlardan birkaçı. Zahirî planda her iki kahraman iyi ve güzel şeyler yapmakta ve adalet kefelere iyinin ağır basmasına vesile olmaktadır. Fakat adalet dağıtıcılıkları onların adaleti dağıtırken kullandıkları araçlara dönük muhtemel soruları sürekli öteliler/örtür. Adalet, güç, kas ve kılıca indirgenebilecek bir değer midir? Adaletin başladığı tek zemin bir kılıç, bir İspanak ya da başka bir şey midir?

Süper Olmayan Kahramanlar

Şu aşamada biraz aşına olduğumuz bu toprakların bazı kahramanlarına müracaat etmek faydalı ola-

bilir. Meselâ Keloğlan. Günümüzün yaşayan en kıymetli sanatkarlarından Hasan Aycın'ın deyimiyile, Keloğlan fakir ailesinin yanından çıkıp padişahın kızını alabilir. Bu bize garip gelmez. Neden peki? Keloğlan hikâyeye konu olan adaletle ilgili sorunu/sorununu çözerken nasıl bir sermayeye sahiptir ki fakir

ve kimsesiz haliyle zamanının en değerli hediyesine kavuşur? Biraz düşününce Keloğlan'ın kel başının yanındaki tek sermayesinin doğruluk, saflık vb. erdemler olduğu fark edilir. Dolayısıyla zahirî plandaki adalet dağıtımında, süper kahramanlarda olduğu gibi Keloğlan'ın adalet terazisindeki kefelere iyinin ağır bastığı fark edilir. Fakat arka planda yani terazinin ana referansı hususunda ciddi bir farklılık göze çarpmaya başlar. Adalet dağıtan kahramanın referansı ve dayanağı nedir sorusunda Batman, Örumcek Adam, Süpermen, He-man, Temel Reis olağanüstü güçlerine işaret ederken, Keloğlan doğruluğuna ve dürüstlüğüne işaret eder.

Battal Gazi'yi düşünelim. (Özellikle bu konuda yine Hasan Aycın'ın kaleme aldığı "Bin Hüseyin, Nam-ı Diğer Battalname" eserini referans verebiliriz.) Battal Gazi'yi Battal Gazi yapan kılıcı değil, imanındır; imanından kaynaklanan fedakârlığı, cesareti, vefakârlığıdır. Maalesef Yeşilçam sineması bu tip kahramanları güç ve kılıca indirgemmiştir. Fakat işin aslına, çıkış noktasına baktığımızda bu tip kahramanların temel referans noktalarının erdemli hal ve tavırlar olduğu rahatlıkla görülebilir. Buradan şu tespiti yapmak da mümkün: Müslüman coğrafyadaki geleneği olan anlatılarda kahramanlara yer verilmiş, ama süper kahramanlara ihtiyaç duyulmamış; çünkü adaletin dağıtımı hususunda fiziki güç yerine insani erdemler merkeze çekilmiştir.

Bir Mukayese

Değişik adalet anlayışlarının konu edildiği süper kahraman ve süper olmayan kahraman hikâyeleri arasında bir iki hususun mukayesesini yapmak mümkün. Meselâ süper kahraman hikâyelerinde olabildiğince ak-

siyon ve şiddet ön plana çıkarılır, fiziki şartlara dönük olağanüstü hallerle bir özdeşleşme gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu vesileyle buna muhatap olan zihinler üzerinden bir tahakküm zinciri kurulur. Böylece seyirci her zaman için kötü veya kötülükler karşısında süper bir kahraman beklemek üzere pasif bir konuma itilir. Süper olmayan kahramanlarda ise kahramanlar erdemleriyle öne çıktıkları için aksiyon ve şiddet arka plana, tâli olarak yerleşir. Bu sebeple kahramanın insanî yönü sürekli vurgulandığından ona muhatap olan zihinler için temaşayı esas alan bir seyir zinciri kurulur. Böylece asıl sorumluluğun nihayetinde muhataba yüklendiği aktif bir konum gündeme gelir. Böylece süper olmayan kahraman hikâyelerinde her insan tekinin süper kahraman olmayan bir kahraman olabileceği vurgusu da işlenmiş olur.

Süper kahramanlı filmlerde güçleri kendilerinden menkul kılıç, kıyafet vb. eşyalar vardır. Öyle ki bu eşyalar, nesnelere, kahramanın fiziki dünyadaki tanrılığını ilan ettiren bir ritüele sahiptir. Bu ritüellerin, muhatapı için uyuşturucu etkisi

Süper olmayan kahramanlarda ise kahramanlar erdemleriyle öne çıktıkları için aksiyon ve şiddet arka plana, tâli olarak yerleşir. Bu sebeple kahramanın insanî yönü sürekli vurgulandığından ona muhatap olan zihinler için temaşayı esas alan bir seyir zinciri kurulur.

yaptığı söylenebilir. Bu etkiden yola çıkarak ticari düzlemde bu ürünler üzerinden dönen ekonomik pazarı da not etmek gerekli. Muhatap bu eşyaların gün yüzüne çıktığı sahneleri ipe çeker. Süper olmayan kahraman hikâyelerinde ise bu eşya veya nesnelere ya Keloğlan'da olduğu gibi bir şeye sahip olmamayı ima eder ya da Battal Gazi hikâyelerinde olduğu gibi daha çok bir erdem, değer, temsili olarak ancak varlıklarını idame ettirirler. Meselâ kılıç kıymetlidir ama Hz. Ali'yi hatırlattığı için kıymetlidir. Böylece muhatap, eşyaya olduğundan fazla anlam yüklemekten uzaklaşır. Bu eşyaların konu edileceği sahnelere diğer süper kahramanlardaki anlamlar yüklenmez.

Sonuç itibarıyla günümüzde özellikle çocukların zihin dünyasını etkileyen süper kahraman filmleri

bambaşka bir anlam dünyasının adalet kodlarını saf zihinlere yerleştirmektedir. Süper olmayan kahraman filmleri ise yok denecek kadar az. Peki bu hal devam ederse sinemanın hangi adaletinden bahsedebiliriz ki? ■